

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXII

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
TARAFINDAN YILDA BİR ÇIKARILIR

Cilt: XXXII

Bu dergide yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Osmanlı Yönetimi Döneminde Tunus ve Cezâyir'in Eğitim ve Kültür Tarihine Genel Bir Bakış</i>	1
Hamadi SAMMOUD, <i>Kuzey Afrika'da Şarklı Bir Müfessir: Yahya ibn Sellâm (742-815) Çev. Prof. Salih AKDEMİR</i>	23
Jean - Marie COTTERET, <i>Siyasi İletişim, Çev. Prof. Dr. Hayrani ALTIŞTAŞ</i>	37
<i>Dâvûd-ı Kayserî, Şerhu Kasideti'l-Mimiyye Li Dâvûdi'l Neşir ve Önsöz</i> Doç. Dr. Mehmet BAYRAKTAR	53
Doç. Dr. Hasan ONAT <i>Şii İmâmet Nazariyesi</i>	89
Doç. Dr. Mücteba UĞUR <i>Cerh ve Ta'dil İlmi Yönünden Sahihu'l Buhâri Ravileri</i>	111
Doç. Dr. Münir ATALAR <i>Harameyn'e Denizden Surre Gönderilmesi</i>	121
Yrd. Doç. Dr. Mehmet AKKUŞ <i>Dini Edebiyatımızda Regâûbiyye ve Salâhi'nin Matla'u'l-Fecr'i</i>	129
Yrd. Doç. Dr. Halis ALBAYRAK <i>Mübhemâtu'l-Kur'ân İlmi ve Kur'ân Tefsirindeki Yeri</i>	155
Dr. Kâmil ÇAKIN <i>Buhari'nin Mürcie ile İman Konusunda Tartışması</i>	183
Prof. Dr. Talat KOÇYİĞİT I. <i>Goldziher'in Hadisle İlgili Bazı Görüşlerinin Tahlili ve Tenkidi, Arapça'ya Çev. Ar. Gör. Ahmet Nedim SERİNSU</i>	199
Prof. Dr. Salih AKDEMİR <i>Kitap Tanıtımı</i>	217
Prof. Dr. İbrahim Agâh ÇUBUKÇU <i>Müslümanların Hıristiyanlığa Bakış Açıkları</i>	221
<i>Fakültemiz Öğretim Üyelerinin Gezi ve Seminer intibaları:</i>	
Prof. Dr. Beyza BİLGİN <i>Roma'da İlahiyat Eğitiminde İşbirliği Semineri</i>	233

ROMA'DA İLAHİYAT EĞİTİMİNDE İŞBİRLİĞİ SEMİNERİ

Prof. Dr. Beyza BİLGİN

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ile Roma Gregorienne Üniversitesi arasındaki Bilimsel İşbirliği Anlaşmasının (1986) amaçları çerçevesinde, 10-13 Mayıs 1989 günlerinde, Roma'da bir seminer düzenlendi. Konu "Müslüman ve Hıristiyan İlahiyat Eğitiminde İşbirliği" idi. Seminere Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Necdet Serin'in başkanlığında 13 kişilik bir Türk İlahiyatçılar grubu katıldı. Grup, A.Ü. İlahiyat Fakültesinden beş öğretim Üyesi ile İstanbul, Bursa, İzmir, Konya, Erzurum, Kayseri ve Urfa İlahiyat Fakültelerinin dekanlarından oluşuyordu. Gregorienne Üniversitesinden de Rektör Prof. Dr. Gilles Pelland başkanlığında 12 İlahiyatçı katılıyordu.

Sabahları karşılıklı bildirimler sunuldu, görüşmeler yapıldı. Öğleden sonraları, kütüphaneler, diğer bazı Üniversite ve Enstitüler ile Eski Roma'ya ait açık hava müzeleri ziyaret edildi. Grubumuz Papa tarafından da Vatikan'da kabul edildi. Seminerin mukabilinin Ankara Üniversitesinin daveti ile Mayıs 1990'da "Tarih Boyunca Dinlerde Tolerans" konusunda, Ankara'da yapılması kararlaştırıldı.

Türk Profesörlerin hepsinin, Hıristiyan Profesörlerin ise sadece üçünün bildirisi vardı. Bu sebepten Türk tarafın bildirimleri özetlenerek okundu. Bildirimler üzerinde görüşüp tartışmak için pek az zaman kaldı. Bununla birlikte tarafların birbirlerini tanıyıp yakınlaşması açısından, seminer amacına ulaştı. Bildirilerin herbirinden burada söz etmeyi gerekli bulmuyorum. Çünkü Türk İlahiyatçıların bildirimleri her fakültenin kendi dergisinde yayınlanacaktır. İlgilenenler onları o dergilerden okuyabilirler. Hıristiyan İlahiyatçıların bildirimlerinden ise biraz ayrıntılı olarak söz edeceğim. Çünkü onlar Türkiye'de yayınlanmıyor.

Önce Prof. Dr. Ari A. Roest Grollins S.J.'in bildirisinden başlayorum. Prof. Ari, Ankara ve Gregorienne Üniversiteleri arasındaki anlaşmaya imzasını atmış kişidir. Profesör bildirisinde, Müslüman ve Hıristiyan İlahiyat eğitiminde, işbirliği alanlarının neler olabileceği konusunda görüşlerini anlattı. Prof. Ari'ye göre, iki üniversite arasındaki iş-

birliğinin amacı, karşılıklı olarak birbirinin dininde uzman yetiştirmek değildir. Amaç iki tarafın İlahiyat öğrencilerinin yetiştirilmesinde yararlı olacak işbirliği alanlarının ve böyle bir işbirliği şansının ne olabileceğinin araştırılmasıdır. Prof. Ari özetle şöyle açıkladı:

“Sürekli gelişen bir dünyada yaşayan gençlere eğitim veriyoruz. Toplumlarımızda din ve kültürece giderek artan çeşitlilik güzardı edilemeyecek derecededir. Öğrencilerimizi bu çoğuleu yaşayışı anlayacak şekilde yetiştirmeliyiz. Bu sebeple onların, Kültür ve Din Antropolojileri, Din Fenomenolojisi ve Din Felsefesi hakkında yüzeysel bir bilgiden daha fazlasına ihtiyaçları vardır. Bu alanlar, İlahiyatın kendisinden olmamakla birlikte, onunla yakından ilgilidirler. Şu halde, Üniversitelerarası İşbirliğini kolaylaştıracak vasıtaları ortaya koymayı deneyebiliriz. Profesör değişimi, profesörler için seminerler, öğrenci değişimi, uygun alanlarda ortak öğretim ve akademik işbirliği (belli konularda ortak araştırma ve geliştirmeler yapma) başlangıç için önerilebilir.

İşbirliğinden elde edilecek sonuçların İlahiyat dünyasını etkilemesi yakın hedeflerdendir. Bunun için ortak bir yayıncılığa gidilebilir. Böyle bir yayıncılığın kendisi bile işbirliğinin bir yoludur. Hatta ortak bir süreli yayım da düşünülebilir. “Müslüman-Hıristiyan İşbirliği Yılığ” gibi. Böyle bir yayında, sadece İslam ya da sadece Hıristiyan incelemeler değil, her iki din için güncel olan ve Üniversitelerarası İşbirliği seviyesinde görülebilecek dinî incelemeler yer alacaktır”.

Prof. Ari, üniversitelerimizin işbirliği yapmalarının uygun olacağı bir alanın da dinî tecrübe olduğunu söylemektedir. İslam ve Hıristiyan dinleri, her ikisi de normatif karakterlidir. Geliştirilmiş ahlak kuralları ve hukuk disiplinleri ortaya koyarlar. Bu konular önceki yıllarda yeterince ele alınmış gibi görünmesine rağmen, daha yapılacak pek çok iş vardır. Şu halde Din Sosyolojisi ve Din Antropolojisi mütahassısları ile işbirliğine gitmek kaçınılmazdır. Bunun için çok disiplinli ve uzun süreli araştırmalar gereklidir. Böyle araştırmalar, hızlı kültür değişimine uğrayan, sürekli şehirleşen ve laikleştirilen, dünya çapında modernleşmenin çeşitli yönleriyle karşı karşıya olan toplumlarımız için, dikkate değer bir önem taşır.

Prof. Ari'ye göre, üniversite seviyesindeki bir işbirliği, dinî geleneğin ve kültürün önemli bir kısmını oluşturan ve geliştiren dinî zümrelerin varlığını da soyutlamamalıdır. Din bilimleri alanından bilginlerin oluşturacağı küçük gruplar, bu zümrelerin misafirleri olabilirler. Böyle yerlerde belirli bir zamanı birlikte geçirebilirler. Amaç, ibadet ve dinî tec-

rübe üzerinde birlikte düşünmek olacaktır. Gerekliğinde gruplara öğrencilerden temsilciler de alınabilir. Güney ve güneydoğu Asya'da din grupları ile temaslarda olduğu gibi, belli projeler düzenli bir şekilde gerçekleştirilebilir. Böyle temaslara imkanı, bu ve benzeri seminerlerde araştırılabilir.

Prof. Ari bildirisini şöyle tamamladı:

“Ele alınacak konuların belirlenmesi için bile ne kadar çok hazırlığın yapılması gerektiği bizi korkutabilir, fakat bu seminerin gerçekleşmiş olmasının kendisi bile bizi zora girişmekte cesaretlendirebilmektedir.”

İkinci bildiri Prof. Jos E. Ver Cruysse S.J.'nin idi. Bu bildiri Gregorienne Üniversitesini, öğretimi, öğretim üyeleri ve öğrencileri ile tanıtmaya yönelikti.

Şunları öğrendik: Gregorienne Üniversitesindeki İlahiyat öğretimi, genel İlahiyat öğretimine örnek olacak niteliktedir. Üniversite üç bölümden oluşmuştur. Bölümler, Gregorienne Üniversitesi, Şarkiyat Enstitüsü ve Papalığa bağlı Kitabı Mukaddes Enstitüsüdür. Gregorienne Üniversitesi bunların en eskisidir. Üniversite 1551 yılında, gençlere ücretsiz olarak insanî bilimler ve klasik diller öğretmek üzere Roma Koleji olarak kurulmuştur. İki yıl sonra buna İlahiyat ve Felsefe kürsüleri eklenmiştir. Bir yıl sonra Papa IV. Paul Üniversiteye akademik dereceler verme hakkını verince, Kolej Roma Üniversitesine dönüşmüştür. 1773 yılında Papa Gregoire XIII'ün büyük yardımlarını gördüğünden Üniversiteye Gregorienne adı verilmiştir. Özellikle 1930 yılından beri üniversite büyük gelişme göstermiştir. Bugün, 2800'ü Gregorienne'de olmak üzere yaklaşık 3300 öğrencisi bulunuyor.

1909'da Papa Piex tarafından kurulmuş olan Kitabı Mukaddes Enstitüsünün iki fakültesi bulunuyor. Enstitü, Kitabı Mukaddes'in bütün yönleriyle incelenmesiyle meşgul oluyor. Kitabı Mukaddes dillerinin ve metinlerin oluştuğu Akdeniz ve İbrani dünyasının araştırılması, kutsal metinlerin anlaşılması ve tefsiri gibi. Amacı, tefsir öğretimi verecek tefsircileri yetiştirmektir.

Şarkiyat Enstitüsü doğu kiliselerinin, onların dini yorumlamalarının, ruhiyatının, ayinlerinin incelenip bilinmesi amacı ile kurulmuştur. Latin kilisesi ile diğer kiliseler arasındaki bağı geliştirmeye çalışır. Bu Enstitünün de iki fakültesi vardır.

Gregorienne Üniversitesinde Felsefe, İlahiyat, Kilise Hukuku, Kilise Tarihi, Misyonerlik ve Sosyal Bilimler, Psikoloji ve Din Bilimleri Fakül-

teleri ile bir Latin Edebiyatı Okulu, bir Halkla İlişkiler, bir de iletişimi geliştirmek üzere Disiplinlerarası Merkez bulunmaktadır.

Prof. Ver Cruysse bildirisinde Gregorienne İlahiyat Fakültesinde okutulan derslerle, derslerin muhtevaları hakkında da bilgi vermiş ve Fakültenin akademik statüsünden söz etmiştir. Buna göre İlahiyat öğretimi kiliseler aracılığı ile uzun bir gelişme dönemi geçirmiştir. Manastırlar tarih boyunca düşünmenin ve öğretimin en önemli merkezleri olmuşlardır. Ortaçağdan beri üniversiteler de bu gelişmede rol almışlardır. İlahiyat Fakülteleri, Avrupa üniversitelerinin esas bölümlerinden biri idi ve günümüzde de durum birçok ülkede böyle olmakta devam etmektedir. Öğretim yöntemleri ve seviyeleri diğer bilimlerinkine benzetilmektedir. Yani lise olgunluk diploması üzerine, lisans, yüksek lisans ve doktora öğretimi.

Prof. Ver Cruysse S.J., "İlahiyat öğretiminin yapısını koruyabilmek için, Hıristiyan mesajının buutlarını kavramak gerekir" diyerek, kısaca İsa'nın şahsındaki vahiy olayını, vahyin tarih içindeki seyrini, İsa'nın onun merkezi oluşunu, kilisenin bu vahyin işitilip öğretildiği ve ibadetler yolu ile cemaatin oluşturulduğu yer olduğunu anlattı. "İlahiyat öğretimi, insanları, vahiy yolu ile onlara kendisini bildirmiş olan Allah'a yöneltmek gibi pratik bir amaca sahiptir" diyen Profesör, bu görevin sadece akla dayanan bilimlere indirgenemeyeceğini, mistisizmin tarihinin de bilimsel olarak incelenmesi gerektiğini söyledi.

Gregorienne Üniversitesinde altı sömestrlik temel eğitim süresinde, Kutsal Kitabın tefsiri çok yönlü olarak öğretiliyor.

Tefsirin yanısıra onun kadar önemli olan öğretim Kelamdır. Doğmatik, nazari ve sistematik kelim ile ahlaki kelim en çok kredisi olan derslerdir.

Tefsir, Kelam ve Ahlaktan sonra Kilise Tarihi, Hıristiyanlık olayının tarihini inceleyen özel bir daldır. Kilise Hukuku, hukukun derece derece kilisede gelişmesini ve bugünkü etkinliğini inceler. İbadet Yönetiminin Öğretimi, Mistisizm, Din Musikisi, Din Sosyolojisi, Vaaz Sanatı, Psikoloji, Pedagoji ve Misyonerlik diğer derslerdir.

İkinci Vatikan Konsülünden beri, kiliseleri birleştirme hareketi, İlahiyat eğitiminin önemli bir yönü haline gelmiştir. Farklı kilise ve topluluklara bölünmüş olan Hıristiyan cemaatini birbirine yaklaştırarak kiliseler birliğini kurma hareketi vardır. Böyle bir amaç, bütün Hıristiyan kiliselerinin ayrıntılarıyla bilinmesini ve birleştirme hareketine yatkınlığı gerektirir.

Gregorienne Üniversitesi, kendi içinde, kendine has bir bütünlük, özel bir bakış açısı taşımasına rağmen, daha geniş olan bilim dünyası ile diyalog içinde bulunmak ister. Böylece o, asıl amacı kilisenin yönetimine eleman yetiştirmek olmasına rağmen, daha geniş bir amacı da benimsemiş ve daha geniş bir halk kitlesine açılmıştır. Bu sebeple öğretime kaydolan kadın ve erkek sayısında büyük artış görülmektedir.

Üçüncü bildiri Prof. Jacques Dupuis S.J.'nindi. Bu bildiri de Katolik İlahiyat eğitiminin bugünkü meseleleri, İkinci Vatikan Konsülünden hareket edilerek ortaya konuldu. Bildiriye göre, İkinci Vatikan Konsülünün getirdiği yenilik ve değişme birdenbire oluşmuş değildir. Onlar çeşitli vesilelerle konsül öncesi devrede hazırlanmıştır. Zaten aksini düşünmek tarihi basitleştirmek olur. Yeni dönemin özü, Katolik Kilisesinin sadece prensipte değil, fiilde de cihanşumül bir kilise olması gerektığının bilincine varılmış olmasıdır. Bu bilinç, kiliseyi yeniliklere itmiştir.

Prof. Jacques Dupuis'e göre, İkinci Vatikan Konsülü, katolik kilisesinin ve hatta hıristiyanlığın hayatında yüzyılın en önemli olayıdır. Konsül, içinde yaşadığımız çoğulcu, modern dünyadaki insanlık hayatı üzerine, vahiy ışığı altında yeniden düşünmeye bir çağrıdır. Dünya devamlı geliştigi ve hızlı bir akış içinde hareket halinde olduğundan, böyle bir düşünce asla son bulmayacaktır.

Dünyada ve kilisede görülen bu hareketlilik İlahiyat eğitimini nasıl etkiler? Bildiri de şöyle denilmekteydi: İlk etki, genellikle dünya ile ters düşen bir kiliseden, onunla açık diyaloga girebilen bir kiliseye geçmemiz şeklinde oldu. En önemlisi metot değişikliğidir. Şimdiye kadar dogmatik İlahiyat prensiplerinden yola çıkarak sonuca gidilirken, şimdi İncil'in mesajının ışığında modern dünyanın gerçeğinin ön plana alınmasına çalışıyor. Dünya ile kilise arasındaki ilişkinin müspet ve iyimser deyimlerle yeniden tarif edilmesine bu metot yol açmıştır.

İlahiyat okullarında, papaz yetiştirmede dogmatik metodun ötesine geçilecektir. Öğrenciler vahiy ışığı altında, insan problemlerini çözmeyi, vahyin ezeli gerçeklerini insan ilişkilerine, onun şartlarına uygulamayı ve onları modern dünyanın anlayabileceği halk dillerinde ifade etmeyi öğrenmeye çalışırken, İncildeki konulardan ilham alacaklardır. Kutsal metinler her zaman olduğu gibi İlahiyatın ruhu olmak durumundadır. Böylece bir yandan kelamî konular daha canlı bir şekilde ortaya çıkarken, diğer yandan öğrenciler, diğer hıristiyanlar ve diğer dinlerin bağluları hakkında daha gerçekçi bilgilere sahip olacaklardır. Böylece görevlerini orta bir yolda yapabileceklerdir. İnsani çevrelerin ve farklı

durumların somut gerçekliğiyle Hıristiyanlığın görevini birleştiren, dünyaya açık ve onunla diyalog halinde bir kilise ortaya çıkarılacaktır.

Bildiride günümüz dünyasında, İlahiyat'a ve İlahiyat öğretimine pek çok itirazlar bulunduğu, bunlar karşısında, insanlığı, bir dine bağlı olmanın, Allah'a inanmanın imkanlarından yararlandırmakta işbirliği yapmanın gereği üzerinde duruldu. İşbirliğinin mümkün olup olmayacağı, mümkün olsa bile başka problemleri getirip getirmeyeceğinin, bu konuda ilahiyat işbirliğine düşen görevlerin neler olduğunun belirlenmesi gerektiğine işaret edildi ve özetle şunlar söylendi:

“Batı dünyasının büyük şehirlerinde, kiliselere komşu olarak sadece camiler değil, artan bir şekilde Hindu, Budist ve Sih tapınakları da yapılmaktadır. Bu coğrafi yakınlık, çeşitli dinlerin geleneklerinin birbirine tesiri, onların birbirini öğrenmesini ve birbirine yakınlaşmasını sağlarken, İlahiyat'a karşı bir itiraza da sebep olurlar. Bu durum kelimacıları, Allah'ın, bu çoğulculuktaki hikmetinin ne olduğu üzerinde düşünmeye çağırır.

Bugünkü dünyanın özelliği olan dini çoğulculuğa bir cevap olarak yakın zamanda geliştirilen Dinlerarası Diyalog konusuna geçerseniz, metotla ilgili meseleler ortaya çıkar. Dinlerarası Diyaloğa gerçekten ihtiyaç var mıdır? Evrensel dinler arasında ortak bir ilahiyat somut bir amaç gibi görülebilir mi, yoksa, böyle bir girişim bir ütopye veya gerçekleşmesi arzu edilmeyen bir şey midir? Dinler kendi kimliklerini koruyarak, evrensel geçerlilik ve değerlerini öne sürerek, diğer dinlerle diyaloğa girecek bir tutumu nasıl geliştirebilirler?

Bu seminerde bu sorulara cevap aranacak değildir. Sadece soruları ortaya koymakla yetineceğiz. Dünyadaki dini çoğulculuk olayını İlahiyat konusu olarak nasıl ele almalıyız? En açık ifadesi ile hıristiyanlar Kuran'da, müslümanlar İncil'de Allah kelamını nasıl göreceklerdir? Hıristiyanlar için Muhammed, müslümanlar için İsa kimdir? Karşılıklı anlayışa müsait olmalarına rağmen, her iki geleneğin insanları için, bu sorulara evrensel cevaplar vermek olağan olmaktan uzaktır. Fakat Dinlerarası Diyalogu hızlandırmak da zorunlu bir ihtiyaçtır. Farklı dini geleneklerin bağlıları artık yanyana bulunmakla yetinemezler. Onların birlikte var olmayı, birbirini anlamayı, birbiriyle yardımlaşmayı öğrenmeleri gerekir. Kabul edilmesi zorunlu farklılıklarının ötesinde onlar, aynı ilahî sırrı paylaşmaktadırlar ve gerçeğin birliği ve bütünlüğü yolunda beraberce yürüyorlar. Dinlerarası Diyalog, milletlerarasında ve daha geniş olarak dünyada barışın ve huzurun yerleşmesinde büyük bir rol oynayacaktır.”

Ben sonuç olarak şunu belirtmek istiyorum:

Türk İlahiyatçıların bildirimlerinde genellikle belirtmiş oldukları gibi, müslüman Türkler, farklı dinlerin mensupları ile bir arada, dostça yaşama tecrübesine sahiptirler. Dinî hoşgörü İslam dininin ilkelerine de, Türklerin geleneklerine de pek munis gelen kavramlardır. Bununla birlikte müslümanların ve hıristiyanların karşılıklı olarak dinlerini doğru anlayıp yorumlayabildiklerini iddia edecek durumda değiliz. Tarafların, çoğunlukla kendi dinlerinde bile yeterli bilgi sahibi olmadıkları bir dönem yaşıyoruz. Bu açıdan hem kendi dinimizi daha iyi öğrenmek hem diğer dinleri öğrenerek, Allah'ın çoğulculuğa izin vermesindeki hikmeti anlamak konusunda yardımlaşmak ihtiyacındayız. Dinlerarası diyalogun, milletlerimiz arasında ve dünyada, barışın ve huzurun yerleşmesinde büyük rol oynayacağı kanaatine katılıyorum.